

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ПРИНЦИП СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Актуальність теми дослідження. Однією з найактуальніших проблем сучасності виступає проблема конкуренції. Конкуренція існує в суспільстві не тільки в економічній формі, вона являє собою і специфічне суспільне явище, включене в мережу загальних соціальних закономірностей і нерозривно пов'язане з соціальним життям. Однак не всі аспекти цього взаємозв'язку оцінені належним чином. Проблеми конкуренції присвячено не мало досліджень, але в переважній більшості ці дослідження носять суто спеціалізований характер, що не включає соціально-філософський і філософсько-методологічний аналіз. **Мета дослідження** - здійснити соціально-філософський аналіз явища конкуренції як принципу розвитку суспільства. **Завдання дослідження** - з'ясування сутності конкуренції як соціального явища, у свою чергу це потребує визначення чинників, які впливають на виникнення цього феномена. Виявити функції конкуренції в сучасному суспільному виробництві. **Об'єкт дослідження** - конкуренція як соціальне явище. **Предмет дослідження** - вивчення конкуренції через принципи суспільного розвитку. Конкурентні відносини об'єктивно притаманні будь-якому суспільству, оскільки передумови суперництва – прагнення індивіда до підвищення соціального статусу і поступового досягнення лідерства – закладені в людській природі на генетичному рівні [1, с. 189]. Загальність соціальних суб'єктів у всіх сферах суспільного буття є передумовою активного ставлення людини до навколишнього світу і самої себе, дозволяє створити соціальний простір для розгортання та реалізації сил особистості, розширити поле її творчої діяльності. Конкуренція призводить до зміни мотивів поведінки і діяльності людини. Конкуренція веде до мобілізації всіх творчих сил особистості, необхідних для самоствердження, самореалізації та саморозвитку, викликає необхідність подолати жалість до себе і співчуття до суперника. Конкуренція веде до вдосконалення трудових навичок, підвищення кваліфікації її суб'єктів тощо. У визначенні поняття «конкуренція» виділяються три основні підходи. Перший визначає конкуренцію як елемент ринкового механізму, який дозволяє врівноважити попит і пропозицію. Цей підхід характерний для класичної економічної теорії. Другий підхід визначає конкуренцію як критерій, за яким визначається тип галузевого ринку. Цей підхід ґрунтується на сучасній теорії морфології ринку. Третій – визначає конкуренцію як змагальність, суперництво між окремими суб'єктами, зацікавленими в досягненні однакових цілей. Такий підхід характерний для маркетингової теорії. Очевидно, що ці підходи до розгляду конкуренції доповнюють один одного, тому, їх слід об'єднати в більш повне формулювання [5, с. 59]. Звичайні етапи розвитку конкуренції виділяють за технологічним принципом: індустріальний (із XVII-XVIII століть до останньої чверті XX століття) та постіндустріальний (або інформаційний). На доіндустріальному етапі розвитку суспільства формувалися передумови виникнення конкуренції, і характерною була боротьба. Індустріальний етап розвитку конкуренції характеризується її домінуванням у торгівлі і виробництві. Конкуренція виступила однією з причин Великих географічних відкриттів, освоєння нових територій, що спричинило посилення конкурентної боротьби за використання природних ресурсів. У той же час характерною особливістю розвитку конкуренції в цей період є поширення її на всі сфери життєдіяльності суспільства. На етапі становлення інформаційного суспільства конкуренція зводиться до пріоритетного володіння інформацією, фінансами та енергетичними ресурсами [4, с. 11]. Конкуренція в суспільстві призводить до неперервного оновлення ринку і необхідності постійного вивчення ринкової ситуації з метою догодити споживачеві; до більш швидкої появи і розвитку нових галузей і технологій у результаті динамізму конкурентних відносин. Отже, оцінюються і задовольняються не тільки сьогоденні потреби, але й прогноуються майбутні запити. Конкуренція заохочує та сприяє інноваційному процесу, який все частіше стає обов'язковою умовою соціального прогресу та невіддільним атрибутом у конкурентній боротьбі. Поширення конкуренції призводить до зміни мотивів поведінки й діяльності людини, до мобілізації всіх творчих сил особистості, потрібних для самоствердження, самореалізації і саморозвитку, викликає необхідність подолати жалість до себе і співчуття до суперника. Конкуренція сприяє вдосконаленню трудових навичок, кваліфікації, підвищенню пізнавальної та підприємницької активності її соціальних суб'єктів [4, с. 6]. Аналізуючи вплив конкуренції на суспільство можна виділити й її функції: Функція контролю. Конкуренція обмежує економічну силу кожного підприємства. Наприклад, монополіст може призначити ціну. В той же час конкуренція надає покупцеві можливість вибору серед декількох продавців. Що більш досконала конкуренція, то більш справедлива ціна; функція регулювання вимагає виготовляти ті товари чи послуги, які необхідні споживачеві. Тому фактори виробництва під впливом цін прямують в ті галузі, де формуються більш сприятливі умови для одержання прибутку; розподільча функція дає змогу розподіляти доходи серед підприємств та фірм залежно від результатів їхньої діяльності. Водночас конкуренція розподіляє виробництво на певні пропорції, сприяє переливу капіталу між сферами виробництва. Функція мотивування означає, що підприємств повинен розраховувати не тільки на отримання прибутку, але й передбачати ризик своєї діяльності. Це дві межі, які визначають характер підприємницької діяльності. Всі підприємці поділяються на тих, хто ставиться до ризику негативно, нейтрально та позитивно; стимулююча функція примушує виробників розширяти вигідні сфери виробництва, збільшувати накопичення та ін. Забезпечуючи нагромадження капіталу, конкуренція поволяє сприяє появі монополізму, такого особливого економічного явища, яке підірває і руйнує саму конкуренцію. Виконуючи наведені функції, конкуренція безпосередньо впливає на ефективність виробництва, підвищуючи його технічний рівень, забезпечуючи поліпшення якості та розширення номенклатури продукції [2, с. 123]. Наявність конкуренції тягне за собою виникнення конкурентної ситуації. В даний час неможливо з точністю охарактеризувати конкурентні ситуації без розгляду певних питань. Однак можна запропонувати тимчасову і грубу характеристику. Конкурентними називаються ситуації, в яких: два або більше двох індивідів або груп індивідів прагнуть отримати щось або добитися чогось, чого домогтися можуть не всі, хто до цього прагне; питання про те, хто отримає шукане, ще не вирішено; існує спосіб з'ясувати, хто з учасників в кінцевому рахунку отримає шукане; існує спосіб визначити, хто з учасників отримує незаперечне право користування або володіння [3, с. 2]. Розглядаючи ситуацію як конкурентну, а (деяких) індивідів, що беруть участь в ній, як конкурентів, ми вважаємо, що дії людей мають певну мотивацію, а самі люди мають певні цілі. Або ж ми розглядаємо дії так, як ніби-то у них була ця мотивація, а людей - як ніби-то у них були ці цілі, усвідомлюючи, що це може бути невірно або не цілком вірно, але будучи переконаними в тому, що така інтерпретація може сказати щось важливе про становище цих індивідів. І те й інше, звичайно (якщо комунікація можлива) може підштовхнути самих індивідів до того, щоб розглядати таким чином себе і свої дії, якщо вони ще не роблять цього самі. Однак така точка зору може спотворити наш чи їхній погляд на справу, або істотно змінити саму справу в декількох важливих аспектах [3, с. 18]. Конкуренція та індивідуалізм існують завжди в діалектичному взаємозв'язку. Там, де є конкуренція, є й індивідуалізм. Ці два явища взаємоумовнюють одне одного, особливо в культурі західної цивілізації. У зв'язку з новими цінностями, що формуються в суспільстві - демократія, ринкова економіка, свобода вибору, індивідуалізм, - конкуренція призводить до того, що особистість усе в більшій мірі буде своє життя самостійно, порушуючи межі, які приписують їй соціальні інститути. В особистості в умовах домінування конкуренції та індивідуалізму підвищується її відповідальність за власну долю, її самовизначення і самостійний вибір моделей поведінки, життєвої мети, цінностей. Конкуренція, як двигун механізму вільного ринку, руйнує моноцентризм, тобто орієнтацію особистості на єдину систему цінностей, загальноприйнятих стереотипів. Поширюється плюралізм, виникають нові можливості особистого вибору занять і способів діяльності. Перехід до поширення конкурентних відносин на всі сфери життєдіяльності суспільства актуалізує проблему спадкоємності поколінь [4, с. 7]. **Висновок.** Отже, розуміння особливостей існування і тенденцій розвитку суспільства неможливе без глибокого аналізу різноманітних проявів такого механізму регулювання соціуму, як конкуренція. В сучасних умовах, коли конкуренція стала поширеним елементом майже всіх суспільних відносин, актуальною стає проблема її соціально-філософського дослідження. Виступаючи механізмом саморегуляції соціуму, важливим чинником суспільного розвитку, а також формою соціального контролю, конкуренція залишається теоретично мало досліджуваним соціальним явищем. Конкуренцію можна визначити як принцип розвитку суспільства та певний вид активності соціальних суб'єктів стосовно досягнення кращих результатів в їх діяльності порівняно з іншими суб'єктами за допомогою доступу до володіння, розпорядження і використання обмежених суспільних благ. Конкуренція як суперечливе соціальне явище має і позитивні, і негативні наслідки.

Список використаних джерел

1. Нікіфорова І. І. Вплив економічної конкуренції на функціонування та розвиток політико-адміністративної системи держави // І. І. Нікіфорова // Теорія та практика державного управління. 2012. С. 188.
2. Пуцентейло П. Конкуренція як економічна категорія // П. Пуцентейло // Економіка АПК. 2013. № 4. С. 122 - 126.
3. Маккаллум Дж. Конкуренція і моральна філософія. 2010. С. 2.
4. Александрова О. С. Конкуренція як принцип суспільного розвитку: соціально-філософський аналіз: автореферат дисертації кандидата філософських наук. Сімферополь, 2004. С. 11
5. Маслак О. І., Квятковська Л. А., Кулінічев П. К. Конкуренція: її сутність та особливості в умовах глобалізації // Економіка підприємства. 2014. С. 57 - 61.